

Malmö högskola

Lärarytbildningen

Barn Unga Samhälle

Examensarbete

10p

Från det stora till det lilla

Hur skola kan hantera kriser

From the biggest to the smallest

How schools can handle crises

Katarina Lundqvist

Anna-Karin Lundgren

Lärarexamen 140 p

Barndoms- och ungdomsvetenskap

Höstterminen 2006/Vårterminen 2007

Examinator: Caroline Ljungberg

Handledare: Susanne Wollinger

Fredrik Nilsson

Abstract

Titel

Från det stora till det lilla – Hur skola kan hantera kriser

Författare

Katarina Lundqvist

Anna-Karin Lundgren

I detta arbete har vi velat undersöka hur pedagoger arbetar och tänker kring krishantering i skola. Finns det krisgrupper och hur uttalat är det på skolorna? Vi har tagit reda på vem som har ansvaret när en krissituation inträffar och hur arbetet är organiserat.

Vi har också undersökt vilka olika uttrycksformer det finns att ta hjälp av i bearbetningsfasen. Vårt mål med detta arbete är att öka kunskapen om krisarbetet i skolor.

Vi har intervjuat 3 st pedagoger och rektorn på en skola för att försöka få svar på våra frågor. Vi har valt att oss av en kvalitativ metod, eftersom vårt syfte riktar in sig på hur endast en skola fungerar vid en krissituation. Vi anser att vi fick ut mycket användbart material från intervjuerna. Den lästa litteraturen har gett oss kunskap, lett oss fram till vår problemformulering samt gett oss stöd i vårt arbete med resultat och analys av empirin. Resultatet vi fick fram var att det fanns också en stor kunskap inom området och den utvalda skolan var väl förberedd med krisplaner i krissituationer av olika omfattning. En del av resultatet blev att den krislåda som krisgruppen har satt ihop används vid både stora och små händelser.

Nyckelord

Krishantering, Handlingsplan, Bearbetning, Sorg, Krislåda

Förord

Vi vill tacka de intervjuade pedagogerna på den skola som vi valt att fokusera på. Två av pedagogerna tog sin eftermiddag i anspråk till detta och den tredje pedagogen samt rektorn kom till skolan en timme tidigare på morgonen. Vi vill också passa på att tacka vår handledare Susanne Wollinger. Hon har hållit oss lugna när alla andra har varit stressade och känt hård press. Hon har dessutom gett oss en god handledning genom hela vårt examensarbete.

Innehållsförteckning

1. Introduktion.....	8
1.1 Syfte.....	9
1.2 Begreppsdefinitioner.....	9
2. Litteraturoversikt.....	10
2.1 Vad är en kris?.....	10
2.2 Skolans roll.....	12
2.3 Pedagogernas roll.....	14
2.4 Bearbetning.....	16
3. Problemformulering.....	17
4. Metod och genomförande.....	18
4.1 Empiri.....	19
4.2 Urval och genomförande.....	20
4.3 Analysbeskrivning.....	21
5. Resultat och analys.....	22
5.1 Krisgruppen.....	22
5.2 Rektors ansvar.....	24
5.3 Pedagogernas roll.....	25
5.4 Den viktiga krislådan.....	26
5.4.1 Ritualer.....	27
5.4.2 Barns behov att uttrycka sig.....	28
5.5 Ålder och kön.....	29
5.6 Kriskunskap.....	30
6. Sammanfattning och slutdiskussion.....	31
7. Referenslista.....	34
8. Bilagor.....	37
Bilaga 1 Intervjufrågor.....	38
Bilaga 2 Handlingsplan Krishantering.....	39

Bilaga 3 Handlingsplan Rektors ansvar.....	40
Bilaga 4 Enhet Bjärehov, större olycka.....	41
Bilaga 5 Enhet Bjärehov, personal/elev sjukdom eller dödsfall.....	42
Informationsbrev till enhet Bjärehov.....	43

1. Introduktion

Detta arbete kommer att handla om krishantering i skola. Vi har undersökt hur beredskapen vid kris ser ut på en skola och har tagit reda på vad pedagogerna anser om krishantering. Vi ville undersöka vilka möjligheter det finns att utnyttja bild, rörelse, drama och lek som uttrycksformer vid bearbetning av kris och vilken betydelse det kan ha för barn. Vi kommer inte att fokusera på någon särskild krishändelse. Vi vill istället ha fokus på de krissituationer som kan uppstå i pedagogernas vardag. En röd tråd i vårt arbete är att undersöka förutsättningarna för pedagoger att skapa en god krishantering i skolan.

Vi har i detta arbete riktat in oss på det yngre skolbarnet och de pedagoger vi har intervjuat är verksamma lärare i grundskolans tidigare åldrar. Med det menar vi barn mellan ca 6 till 12 år.

Som pedagog kommer vi någon gång att drabbas av någon sorts kris i skolan, då gäller det att vara väl förberedd och ha kunskap om hur vi skall hantera situationen. Det är viktigt att skapa trygghet och finnas nära barnen och kunna möta deras tankar och reaktioner. Det är för sent att börja planera när olyckan väl är ett faktum (Dyregrov/Raundalen 1995). Enligt Hammarlund (2001) så måste skolan agera när en allvarlig händelse har inträffat. Rektor, studierektor, krisgrupp och andra ansvariga måste vidta åtgärder omgående.

Det skall finnas en plan för att hantera katastrofsituationer, där skall man kunna hitta uppgifter om vem som skall göra vad och vilka resurspersoner man kan använda sig av (Dyregrov 1989). Vi anser att det är minst lika viktigt att ha en beredskap inför mindre händelser. På grund av detta anser vi att vår uppsats är relevant för alla pedagoger och människor som arbetar med barn.

Inom vårt huvudämne Barndoms- och ungdomsvetenskap har mycket handlat om vardagens innehåll. Vi har lärt oss under vår utbildningstid att i det vardagliga finns det mycket som berör och har stor betydelse för barn i förskola och skola. Av denna anledning har vi försökt att ha ett vardagsfokus i vårt arbete. En annan stor del av vårt huvudämne har även handlat om musik, rörelse, drama och media och att även dessa är språk. Dessa olika uttrycksformer kan man ta hjälp av vid bearbetning och hjälpa ett barn att komma vidare efter en kris. Därför fann vi även detta perspektiv intressant att ha med i vårt arbete.

Det är aldrig lätt att vara helt förberedd när en svår händelse inträffar men genom att öka kunskapen inom ämnet krishantering kan man bli så väl förberedd som möjligt. Händelser inträffar hela tiden i Sverige och runt om i världen som påverkar skolor mer eller mindre. En händelse kan drabba en elev eller en hel klass. Oavsett vilken omfattning krisen har är det oerhört viktigt att man som lärare känner sig kompetent nog att bemöta eleverna på ett professionellt sätt och ha kännedom om hur barn kan bearbeta en svår händelse.

1.1 Syfte

Huvudsyftet med detta arbete är att undersöka hur pedagogerna tänker kring krishantering i skolan och vilka erfarenheter de har av det. Använder de sig av språkets olika uttrycksformer som verktyg vid krishantering och i så fall hur? Med språk menar vi här inte endast det verbala utan även exempelvis bild, musik och diktskrivning som uttrycksform. Målet är att skapa ökade kunskaper om hur pedagoger tänker kring och konkret arbetar med krishantering i skola.

1.2 Begreppsdefinitioner

VFT - Verksamhetsförlagd tid. Den tid studenten är ute som lärarkandidat under sin utbildningstid.

Partnerskola - Den skola studenten är knuten till under sin utbildningstid

Barn - I detta arbete barn från 6 till 12 år

Krishantering - Det sättet pedagoger agerar i en krissituation

Språkets uttrycksformer - bild, drama, musik, lek och det verbala.

Bearbetning - i detta arbete menar vi att ta sig igenom en krissituation

2. Litteraturöversikt

Vi har tagit del av litteratur som behandlar krishantering från olika håll. En skrift som har varit väldigt användbar i vårt sökande efter kunskap har varit *När det värsta händer* som är utgiven av Myndigheten för skolutveckling (2006). Denna skrift är grundad på ett antal olika artiklar som är skrivna av barnläkare, specialpedagoger och psykologer och specialister på klinisk psykologi. Den har varit användbar på så sätt att den givit oss insikt om hur viktig kunskap kring krishantering är, hur många olika situationer som man kan komma att stöta på som pedagog och hur mycket som egentligen ingår i begreppet kris. Den har också gett oss en bakgrund till detta arbete då den även sammanfattar hur några skolor har agerat när de hamnat i en krissituation. Den har även gett oss möjlighet att jämföra med den undersökta skolan.

2.1 Vad är en kris?

Nu är det 2007 och under de senaste 20 åren är det något som har hänt och mycket har förändrats. Bussolyckan i norska Måbødalen där tolv svenska barn dog (1988), Estoniakatastrofen (1994), branden i Göteborg 1998 som krävde sextiotre ungdomars liv, Tsunamikatastrofen (2004), listan kan göras lång (Mathiasson 2006 s.13). Har dessa händelser bidragit till utformningen av krisplaner och krisgrupper i skolor runtom i Sverige?

Ett namn som ständigt återkommit och som vi har haft stor hjälp av är Atle Dyregrov. Han är expert på krishantering och driver kriscenter i Norge. Han har gett ut flera böcker som behandlar barn i sorg och hur man bör agera vid krissituationer. Dyregrov (2002) skriver att en katastrof kan kännetecknas av att de för med sig ett stort mänskligt lidande och stora materiella skador. Händelsen hotar människans existens, identitet och trygghet. De allra flesta katastrofer drabbar oss plötsligt och oväntat och ligger utom människans kontroll. Katastrofer och kriser kan delas in i olika dimensioner exempelvis som omfattning, plötslighet, varaktighet, orsak, möjlighet till förberedelse och sociala verkningar. Gemensamt för alla krishändelser är att de hotar eller skadar oss människor, att de ofta innebär förluster av olika slag och att de ofta medför starka sinnesintryck (Dyregrov 1989).

En annan författare som vi har tagit hjälp av är Regina Birkehorn. Hon är kriskonsult och utbildar i krishantering. Hon har bl.a. skrivit boken *Krishantering i praktiken* (1998). Båda dessa författare ger tips på hur man som pedagog kan gå tillväga vid både större och mindre kriser. Detta har i sin tur gett oss en möjlighet att jämföra med vad de intervjuade pedagogerna har för kunskap gällande krishantering. Vi har valt att försöka ha ett vardagsfokus i vårt arbete. Birkehorn (1998) anser att ju närmare händelsen berör, desto starkare reaktion. Det är de små ”vardagliga” händelserna som påverkar barnen och som kräver hantering i vardagen, enligt Dyregrov (2006). Är det då inte sannolikare att ett barn som drabbas av t.ex. förlusten av ett husdjur, en skilsmässa eller att någon närstående insjuknar kan uppleva detta som mer av en kris än om ett flygplan flyger in ett högt torn på andra sidan av jordklotet?

Som pedagog är det värdefullt att ha kunskap om hur en krisreaktion kan yttra sig men också att en sådan kan ligga på så olika nivåer men ändå spela en stor roll för barnet. En kris kan uppfattas väldigt olika och kan, enligt Birkehorn (1998), beskrivas som ett tillstånd som utlöses av en viss händelse. Det behöver inte innebära att någon mister livet utan alla oförutsedda händelser som berör människor djupt kan leda till en kris. De reaktionerna som man går igenom tills man är återställd kallas för krisfaser. Alla som går igenom en kris går igenom dessa faser, enligt Birkehorn (1998). Faserna som personen går igenom är uppdelade i fyra olika faser och de kallas för chockfas, reaktionsfas, bearbetningsfas och nyorienteringsfas. Varje människa som upplever en kris gör det dock på sitt eget sätt beroende på hur hon är som person och faserna går igenom olika snabbt beroende på hur omfattande krisen är (Birkehorn 1998). Dyregrov (2002) menar att desto mer chockartad händelsen är, desto längre tid kan det gå innan en känslomässig reaktion kommer. Eftersom en kris kan se så olika ut så är det svårt att ge endast en lösning, menar Birkehorn (1998). Hon ger förslag på vilken målsättning man kan ha, som alla bör ha i åtanke. Dessa är att man inte alltid kan förebygga en olycka men att man kan försöka förbereda sig i den mån det går. Det kan man göra genom att t.ex. diskutera mycket, ordna en krisgrupp eller ha en resursperson. Att utbilda sig ger en känsla av trygghet. Att ha en dialog med sina närmaste och att skaffa sig kunskap om området är mycket viktigt. Hur en kris kan yttra sig kan enligt ovannämnda författare variera. Det är beroende på omfattningen av krisen men även på vad man räknar som kris, kanske används ordet slarvigt? Även om en kris kan leda till olika reaktioner och är olika beroende på diverse faktorer kanske det finns någon form av baskunskap som man som pedagog bör känna till?

2.2 Skolans roll

En stor händelse var Tsunamikatastrofen och den visade klart att det behövs beredskapsplaner för hur man hanterar svåra situationer. Det är givetvis inte endast dessa stora och dramatiska katastrofer som kräver att det finns en kompetens ute på skolorna, utan även de händelser som är av mindre omfattning dvs. när en skola drabbas mer lokalt och där konsekvenserna ändå kan bli svåra (Mathiasson 2006 s.14). Det är bra att beredskapsplaner för stora händelser finns men vi undrar hur beredskapen kring de mindre, mer vardagliga händelserna ser ut. De är minst lika viktiga då de borde vara mer förekommande än de stora, nationella händelserna.

Per Böge är lärare och Jes Dige är utbildad inom pedagogik och psykologi. Tillsammans har de skrivit boken *Möta barn i sorg* (2006). I den ger de konkreta förslag till hur beredskapsplaner kan se ut och hur man som pedagog bäst kan hjälpa elever ta sig igenom en krissituation. Som lärare är man en viktig del av sina elevers nätverk av vuxna. Ungefär vart tredje barn i Sverige berörs på ett eller annat sätt av att ha förlorat en av sina föräldrar enligt, Böge (2006). Detta baserar han på följande statistik:

- ca 3200 barn förlorar någon av sina föräldrar varje år
- ca 500 barn dör varje år
- ca 50 000 barn får uppleva en skilsmässa eller separation av sina föräldrar

Detta är bara några få exempel på vad som kan kallas kris för ett barn och understryker hur viktigt det är att undersöka krishantering. Vad menar man med kris och hur arbetar man?

En handlingsplan ska vara utformad utifrån varje enskild skolas särart och det är ett måste att personalen på varje skola tar ställning till hur just de vill agera när de ska ta hand om barn i sorg (Böge 2006). Det är svårt att arbeta fram fasta rutiner vid en krissituation eftersom den ena aldrig är lik den andre. Men en plan som beskriver exempelvis ansvarsfördelning och arbetsuppgifter i stora drag är ett sätt att undvika att situationen spårar ur fullständigt. Några frågor som man kan ställa sig vid utformningen av en handlingsplan är:

- Vad är det som har hänt?

- Vem är det som har drabbats?

- Vad gör vi?

När något svårt har hänt knyter barn an till vuxna och det medför ett ansvar för alla dem som arbetar med barn (Böge 2006). Det är särskilt då som barnen känner ett behov av gemenskap med de vuxna som de umgås med i vardagen. Barn kan inte skyddas från verkligheten utan det enda skydd de har i tunga situationer är gemenskapen med vuxna. Kontinuitet och trygghet är viktigt i barns vardag, och detta står skolan delvis för. Ett barn som har upplevt något traumatiskt är oftast behjälpt av att få komma tillbaka till skolan så snart som möjligt (Dyregrov/Raundalen 1995).

Skolan ska vara en trygg plats att vara på och den atmosfär som finns där är betydande för det drabbade barnet. Som lärare bör man vara öppen kring det som har hänt samtidigt som man måste anpassa kommunikationen efter åldern.

Claes-Otto Hammarlund (2001) är sjukhuspräst och psykoterapeut och anser att för unga människor är det viktigt att den omgivande vuxenvärlden bekräftar när något allvarligt har hänt. När någon har råkat ut för en olycka sätts känslor, tankar och fantasier igång. Hammarlund (2001) menar att det är bl.a. på grund av detta det är viktigt att eleverna informeras så tydligt och så snabbt som möjligt exempelvis genom att man har storsamling i en aula. Skolverket (2000) anser att korrekt och snabb information förhindrar ryktesspridning.

I en skrift från Skolverket (2000) står det att skolan har spelat en nyckelroll gällande sörjande elever oavsett vem de har förlorat. Rapporten bygger främst på hur skolorna agerade efter branden i Göteborg (1998) men utreder även hur skolor har agerat i andra krissituationer. Det finns ett samband mellan trauman och sämre skolprestationer och flera rapporter visar att inlärningsförmågan försämras (Ginsburg m.fl 2006 s.41). Enligt Mathiasson (2006 s.14) måste skolans personal vara beredd att ge stöd åt elever i sorg. Enligt Arbetsmiljöverket föreskrifter ska det finns en krisplan och rutiner för första hjälpen och krisstöd på varje skola (Böge 2006). Hur skolan agerar vid en krissituation spelar uppenbarligen en stor roll. Skolan bör inte bara ha en handlingsplan utan ska ha det enligt lag. Vi undrade hur det såg ut på den skolan vi valt för vår undersökning?

2.3 Pedagogernas roll

Sorg och död är något som alla tycker är svårt att hantera, men som pedagog måste man ta itu både med sin egen och elevernas reaktioner. En pedagog som inte kan prata om sorg, död och känslor är inte till någon vidare hjälp. Det är viktigt att man som blivande pedagog får ta del av kunskapen om krishantering i sin utbildning eller att alla pedagoger, inte bara krisgruppsmedlemmar, får någons sorts utbildning inom detta område, menar Ekvik (1993). Han menar att som lärare, med en pedagogisk utbildning och ett etablerat förhållande till eleverna, har man ett mycket bättre utgångsläge än andra specialister. Som lärare och pedagog kan det verka skrämmande att försöka hjälpa ett barn som har varit med om en svår händelse t.ex. förlorat en närstående. Man ska inte vara rädd för att söka hjälp hos andra men man bör komma ihåg att ingen kan ersätta dig som lärare. Böge (2006) menar att de redskap man har till sin användning bygger på ens erfarenheter och de dagliga rutiner man utför i klassrummet i form av konfliktlösning, tröstning, fostring och skapandet av trygga ramar. Att ha en handlingsplan att utgå ifrån blir ytterligare ett redskap för att hantera svåra situationer. Pedagogen som möter elever i kris bör ha någon form av kompetens inom området krishantering. Ofta kanske det blir att man litar på det sunda förnuftet som kanske räcker en bit. Det är viktigt att barn erbjuds möjligheter att få bearbeta det de har varit med om. Hur gör man i skolan för att tillmötesgå detta behov?

Om man vill hjälpa en elev genom en kris krävs att man som lärare har mod att finnas till hands för barnet, menar Ekvik (1993). Gustavsson (2006 s.25) menar att det viktigaste vi kan ge barn som drabbats av olyckor eller katastrofer är en känsla av hopp. Eller som Hardardóttir (2005) skriver att skapa hopp utan att för den sakens skull förringa smärtan. Vi måste förmedla en känsla av att vi vet vad som ska göras. På liknade sätt menar Ekvik (1993) att det är viktigt, som pedagog, att uppmuntra eleverna till att sörja men även till att leva så normalt som möjligt och göra de saker de brukar göra. Hur jobbar man för att uppnå detta?

Birkehorn (1998) menar att det är av stor vikt att man som lärare har förståelse för hur barn kan reagera i kris eftersom man då inte står handfallen när en sådan inträffar. Hardardóttir (2005) menar att barns reaktioner kan verka underliga i vuxnas ögon. Dyregrov (1994) menar på samma sätt att när det kommer till barns olika krisreaktioner så finns det även här stora individuella skillnader och man ska vara försiktigt med vad man betraktar som normalt.

Ekvik (1993) anser att det är viktigt att man som lärare är medveten om att det är vanligt att elever som har gått igenom en svår händelse tidigare i livet känner av detta när denne möter en ny sorg. Ofta kan man som lärare finna ett behov hos sina elever att tala om människor eller husdjur som t.ex. har dött. Det är viktigt att låta dessa känslor och tankar komma fram men ändå rikta uppmärksamheten mot den aktuella händelsen. Alla har sin egen förhistoria när vi möter sorg som präglar vår reaktion till det som inträffat, menar Ekvik (1993). Han menar vidare att sorgreaktionen hos barn som varit med om en kris b.l.a. är beroende på barnets ålder, mognad och den aktuella situationen. Barn sörjer på olika sätt t.ex. kan de mindre barnens sinnesstämning växla snabbt, som lärare kan man möta barn som visar större aggressivitet än vanligt, andra blir tysta och inåtbundna, barnet kan få koncentrationssvårigheter och ibland tar sorgen ett fysiskt uttryck. Kunskapen om dessa olika reaktioner kan vara värdefull för lärare att ha då man kan ta extra hänsyn till eleven, menar Ekvik (1993).

När en lärare agerar efter en svår händelse innebär det, för eleverna, en trygghet och bekräftelse. Med agera menar vi att agera på ett positivt sätt t.ex. genom att behålla lugnet och vara saklig med den information man ger, vara tillhands, lyssna och försöka svara på frågor. Det innebär även att deras inre reaktion blir mött och tydliggjord. Barnen känner sig på det viset sedda och delaktiga och det i sin tur minskar ångesten och ökar tryggheten och då kan känslorna lättare släppas fram (Skolverket 2000). Böge (2006) menar att som vuxen ska man vara till hands för den som har förlorat någon och visa att livet går vidare. Det är viktigt att visa att man finns där för den drabbade ”att stötta ett barn i sorg innebär inte att du ska vara övermänniska, bara medmänniska” (s.108). Han påpekar också att om man som pedagog känner att man inte är rätt person att hjälpa barnet bör man lämna över ansvaret till någon annan. En av tankarna med att utforma en handlingsplan på skolan är att man som lärare inte ska stå ensam om att ge stöd till ett drabbat barn.

Det är viktigt att som pedagog och lärare ta hand om sig själv samtidigt som man ska vara tillhands för eleverna. Om man ska klara av att vara stark och lugn i en krissituation krävs det mycket. Exempelvis kan man prata med någon vid skoldagens slut och tala om hur dagen har varit. Ibland kan skolans personal vara de första som möter elever när något inträffat. Hur detta bemötande sker kan ha en avgörande betydelse för hela den fortsatta krisbearbetningen. Det är även viktigt att förstå som lärare att det inte är storleken av krisen som är avgörande utan intensiteten i upplevelsen (Andersson & Ingemarsson 1994).

Som lärare kan man göra en nyttig insats när barn behöver hjälp med att bearbeta en kris. Dels genom att ge dem tid och lyssna och prata om det som har hänt men även genom att förstå att barn kan bli hjälpta genom att t.ex. teckna. En del svåra händelser kan vara lättare att leva med när man har uttryckt dem i bild, menar Ekvik (1993). Mer om detta kommer vi att behandla i nästa kapitel som handlar om olika uttryckssätt.

2.4 Bearbetning

Enligt forskaren Gudrun Alda Hardardóttir (2005) så måste barn som har varit med om svåra händelser få tid att bearbeta sina känslor och upplevelser. För de mindre barnen blir leken ofta ett sätt att få sagt det som orden inte räcker till för. Variationerna möjliggör att var och en kan delta på sitt sätt.

Det finns forskning som visar att barn som upplevt något svårt leker lekar som är relaterade till det som de har varit med om (Hardardóttir 2005). För att klara av verkligheten skapar barnet situationer i leken och genom att återupprepa en svår händelse i leken bearbetar de det de har varit med om. Leken blir en möjlighet för barn att uttrycka det som de inte har ord till. På samma sätt kan tecknandet vara ett sätt att uttrycka det man har upplevt. Lek och skapande har en stor betydelse när det kommer till barns lärande och utveckling, särskilt i samband med krisupplevelser (Lindberg 2006 s.77). Man kan säga att leken har en terapeutisk effekt. Barnet kan i lek iscensätta och upprepa olustbetonade eller ångestfyllda upplevelser och därigenom bearbeta dem, enligt Eriksons teori (Jerlang 2003).

Det är viktigt att man som lärare känner till hur barn kan reagera och på vilket sätt man kan hjälpa dem när det upplevt något som de anser svårt. Hjälpen man ger innebär att vara tillhands, lyssna, ge trygghet och möjliggöra bearbetning av känslor. Som pedagog bör man arbeta medvetet och ge den drabbade möjlighet att uttrycka tankar, känslor och reaktioner (Hardardóttir 2005).

Kommunikationen är något mer än enbart verbal kommunikation, den har även en icke-verbal komponent som består av följande faktorer; gester, kroppshållning, ögonkontakt, rodnad

(Amstervik 1993). Att låta barnen teckna, måla och leka tillsammans passar bra för mindre barn. Wiklund (2001) anser att musik kan vara ytterligare ett verktyg när man ska uttrycka sina känslor. Andersson & Ingemarsson (1994) menar att det är lärarens uppgift att kanalisera kreativiteten så att eleverna får utlopp för sin sorg på en konkret sätt. Det finns många olika sätt för att göra detta både genom att använda sig utav ritualer och genom att använda sig av olika estetiska uttrycksformer som bild, form och musik. Leken betraktas här som ett språk och verktyg för att få utlopp för det som barnet har varit med om. Leken är ett av de naturligaste sätten för barn att bearbeta något svårt. Då borde kanske leken vara det mest självklara att använda sig av för pedagoger?

3. Problemformulering

Enligt en artikelsamling som heter *När det värsta händer* (Myndigheten för skolutveckling 2006) anser flera pedagoger och rektorer att deras skolor var förberedda och hade handlingsplaner att agera efter olika krissituationer. Underlaget till denna artikelsamling är baserat på endast större krissituationer och beredskapen vid en krissituation verkar fungera väl ute på de skolor som står omnämnda i ovanstående skrift. Vi undrar vad man som pedagog kan göra vid de mindre händelserna och hur kan man som pedagog förbereda sig på bästa sätt för sina elever? Utifrån detta har vi formulerat två huvudfrågor:

- 1a) Hur arbetar och tänker pedagogerna kring krishantering i skolan?
- b) Vilka förutsättningar finns det för att skapa en god krishantering i skolan?

Vi är intresserade av hur man hjälper barn att komma vidare efter en krissituation. Vår andra huvudfråga blir därför:

- 2) Vilka hjälpmedel används i samband med krishantering för barn?

Med språk menar vi lek och skapande exempelvis bild och musik och kommunikationen överhuvudtaget. Hur kan man bemöta eleverna? Vilka är pedagogernas erfarenheter?

4. Metod och genomförande

Vi har valt att använda oss av kvalitativ metod i vårt examensarbete. Kvalitativ står för kvaliteter alltså egenskaper och en sådan metod handlar då om att beskriva något, enligt Repstad (1993) i detta fall en skola och dess krisberedskap. Vi har valt denna metod eftersom den kännetecknas av att gå på djupet men inte på bredden (Repstad 1993). Med det menas att man endast studerar en eller några få miljöer och att man då studerar dem som en helhet. Till skillnad från den kvantitativa metoden som styrs av siffror och tal är det själva texten som är det centrala i en kvalitativ metod (Repstad 1993). Vi anser att denna metod är passande eftersom vår frågeställning riktar in sig på hur endast *en* skola arbetar vid kris. Vi har genomfört fyra intervjuer och spelat in dem på band. Vi har valt att göra detta eftersom vi anser att vi då lättare kan få igång en diskussion kring ämnet. Det finns en viss flexibilitet i en intervju där svaret på en viss fråga kan leda till uppföljningsfrågor. Även om intervjuerna behandlar samma tema kan de bli mycket olika, enligt Repstad (1993). Repstad (1993) rekommenderar de flesta forskare och metodförfattare att använda sig av bandspelare för att intervjuaren ska kunna koncentrera sig på vad respondenten säger och slipper ägna tiden åt att skriva. Om man antecknar kan man inte helt och hållet engagera sig i intervjun för att fånga upp lösa trådar i svaren eller komma med uppföljningsfrågor. Han menar att det icke verbala beteendet också är viktigt att observera. Bandspelare tar upp det som sägs och olika tonfall, men gester och ansiktsuttryck kommer inte med. Detta kan man lättare uppfatta om man slipper anteckna (Repstad 1993). En nackdel med bandspelare kan vara att vissa respondenter känner sig hämmade och blyga vid en inspelning. Enligt ovanstående författare kan detta avhjälpas något om man berättar för respondenten att det gör ingenting om svarspersonen säger fel, hostar eller att det blir tyst. En annan nackdel är att det är tidskrävande med intervjuer som bandinspelas. Man får räkna med att en timmes intervju tar cirka fyra timmars skrivarbete (Bell 1993).

Vår avsikt var att ha ett informellt och personligt samtal med pedagogerna. Vi hade teman och lite mer öppna frågor (se bilaga 1) som vi utgick ifrån när vi genomförde våra intervjuer. Bell (1993) menar att det är viktigt att välja ut teman och frågeställningar som man tycker är viktiga för att få svar på i sina frågor. Ordningen på frågorna är också viktiga när det gäller att etablera en god kontakt med respondenterna. Bell (1993) menar vidare att en stor fördel med intervjuer är att det är en anpassningsbar metod. I intervjuer kan man följa upp och känna av

den intervjuade på ett sätt som är omöjligt i en enkät. Vid intervjuer kan man komma med följdfrågor och svaren man får kan utvecklas och fördjupas. Vi menar att vi kommer åt ämnet på ett bättre sätt i relation till vår problemformulering om vi utför vår intervju i form av ett samtal.

Som forskare har man en hel del viktiga forskningsetiska överväganden. Bell (1993) menar att man bland annat måste förklara för respondenterna vad undersökningen handlar om, varför man vill intervjua dem, vilken typ av frågor som ska ställas och vad man skall göra med den information som man får fram. Vi har tagit hänsyn till dessa forskningsetiska rekommendationer genom att skriva ett introduktionsbrev (se bilaga 6) till dem som ska intervjuas. I detta brev presenterar vi oss själva, syftet med intervjun samt informerar dem om att vi kommer att hantera materialet med respekt. Som intervjuare måste man garantera anonymitet till intervjupersonerna (Repstad 1993). Detta har vi respekterat genom att inte namnge de intervjuade eller deras arbetsplats. De namn vi angett i vår text är alltså fiktiva. Det är viktigt att respektera de som blir intervjuade och upplysa dem om att de när som helst har rätt att avbryta intervjun. Den färdiga uppsatsen ska även erbjudas de intervjuade (Lutz 20/10-6). Enligt Johansson och Svedner (2001) är intervjuarens forskningsetik av stor vikt och de menar vidare att en kvalitativ intervju ska spegla de intervjuades personliga syn därför gäller det att inte lägga några personliga värderingar i de svar intervjupersonerna lämnar. Enligt Ljungberg & Wollinger (27/11-06) bör man se upp med att övertolka den information man har fått fram. Detta har vi haft i åtanke när vi kommit fram till våra slutsatser. När det gäller ett kortare projekt, som detta arbete så används resultatet oftast för att belysa något snarare än att generalisera utifrån den (Bell 1993). Vi är medvetna liksom Repstads (1993) tolkning om att kombinera olika metoder hade gett oss ett bredare underlag och en säkrare grund för tolkning. Samtidigt måste vi inse att den insamlade datamängden hade blivit så stor att projektet hade blivit så tidskrävande att det hade spräckt vår tidsram.

4.1 Empiri

Vi har fått vår empiri ifrån inspelade intervjuer med tre pedagoger och rektor. Till vår empiri tillhör även kopierade textdokument som innehåller den undersökta skolans handlingsplaner vid krissituationer.

4.2 Urval och genomförande

I detta avsnitt beskriver vi personerna vi intervjuade och varför vi valde just dem. Vår undersökningsgrupp består av 3 kvinnliga pedagoger och en kvinnlig rektor som är verksam på en grundskola som ligger i en liten ort utanför Malmö. Två pedagoger kommer från lågstadiet. Eva är i 40 årsåldern och undervisar de mindre barnen på förskolan och ettorna. Hon har jobbat på denna skola i 5-6 år och hon har även engelska med mellanstadiebarnen. Karin jobbar med barnen i 2-3an. Karin har varit här lika länge som Eva. De jobbar i ett arbetslag som består utöver de själva, 3 st fritidspedagoger och en förskolelärare. De trivs båda med att jobba på detta viset. Sonja är i 45-50 års åldern och hon är verksam på mellanstadiet. Sonja har arbetat på skolan betydligt längre än Eva och Karin. Hon ingår dessutom i krisgruppen. Rektorn har varit anställd på skolan i ca 10 år. Vid det första intervjutillfället är det svårt att få sitta ostörda, telefonen ringer, något barn pockar på uppmärksamhet samt några föräldrar som skall hämta sina barn och undrar över något men till slut lyckas vi få ihop det och stänger in oss i klassrummet. Vid det andra tillfället träffade vi Sonja som arbetar med mellanstadiebarnen och rektor på skolan. Det var tidigt på morgonen innan Sonja skulle ha lektioner.

Vi är medvetna om att fyra intervjuer är ett ganska tunt underlag. Trots detta anser vi att de svar och insikter vi fått har varit användbara och tillräckliga för att ge svar på våra frågeställningar. Vi har valt att intervju rektorn för att få ett annat perspektiv och för att få reda på vilket/vilka ansvarsområde man har som chef när det kommer till krisberedskap.

Skolan vi valt har sammanlagt 900 elever från förskoleklass upp till nionde skolåret. Vi valde just denna skola eftersom vi hade fått reda på i förhand att det fanns en krisgrupp där och det anser vi vara en klar fördel. En bidragande orsak till valet av skola är att en av oss har gjort sin VFT där och hade följaktligen redan en kontakt därigenom. En nackdel med detta kan vara att det blir svårt att vara objektiv och att inte lägga några värderingar i de intervjuades svar. Enligt Repstad (1993) kan man som intervjuare vara mer benägen att välja sida om valet av intervjupersoner är någon man är bekant med sedan tidigare men å andra sidan kan det vara en fördel att ha en del förhandskunskaper om miljön man har valt att studera, som i vårt fall. Genom att ha förhandskunskaper kan man även undvika att dra förhastade eller felaktiga slutsatser.

Vi har sökt kunskap i litteratur från olika forskare och författare och har efter det formulerat frågor och kommit fram till olika ämnen som vi anser ha varit relevanta och som har gett oss en bild av hur pedagoger kan handla när en krissituation inträffar. Efter det har vi analyserat och bearbetat våra intervjuer genom att överföra dem på papper en s.k. transkribering. Väljer man att skriva ner intervjun själv, som vi har gjort, finns det ett antal fördelar bl.a. att man får ett nära förhållande till materialet och att man kan redigera texten under tiden man skriver ut den (Repstad 1993).

4.3 Analysbeskrivning

I detta avsnitt gör vi en beskrivning av hur vi tolkat vårt empiriska material. Vi har diskuterat igenom vilka frågeställningar och teman som vi ansett vara viktiga att ta upp med intervjupersonerna. Vi kom oundvikligt in på ämnen som vi inte ansåg vara relevanta för vår analys, men många av de ämnen som togs upp har varit användbara och bra. Under tiden vi gjorde våra transkriberingar skedde en första tolkning och analys av vår empiri. Enligt Repstad (1993) talar inte den insamlade empirin för sig själv utan måste tolkas. Han menar även att analys, tolkning och själva skrivprocessen sker samtidigt.

Vi har tolkat vårt material genom att ta ut det som vi ansett vara väsentligt utifrån vårt syfte. Detta gjorde vi genom att lyssna igenom intervjuerna ett flertal gånger samt läsa igenom våra transkriberingar flera gånger. Efter flera genomlysningar och läsningar av våra intervjuer insåg vi att det vi först inte trodde var användbart visade sig vara det. Detta var beroende på att vi ändrade fokus under arbetets gång och gick från de större nationella händelserna till händelser som ligger närmare barnens värld. Efter det ordnade vi upp materialet efter återkommande teman och mönster. De teman vi kom fram till var: vad är en kris, skolans roll, krisgrupp och dess organisation och krislådan.

Som Repstad (1993) skriver tolkar vi vårt material genom att jämföra den insamlade informationen med läst litteratur. Detta har vi gjort och fått en bild av hur en del av verkligheten ser ut på en skola och jämfört med vad forskning säger. Under skrivandet sker, som tidigare nämnt, tolkning och analys.

Under detta arbete har fördelningen varit följande. Ämnesvalet gjordes beroende på att vi båda två saknat det i vår utbildning, intresse och även personliga erfarenheter. Vi kom fram till våra frågeställningar gemensamt. Anna är den som kontaktade skolan och intervjupersonerna. Till en början delade vi upp teoridelen och den insamlade empirin. Katti skrev om teoridelen och Anna sammanställde empirin. Vi delade även upp transkriberingen och gjorde vars två. Vi tyckte emellertid att det framgick alltför tydligt i texten att vi skrivit separat och omarbetade hela arbetet och denna gång tillsammans.

5. Resultat och analys

I detta kapitel kommer vårt resultat och vår analys att redovisas såsom vi har tolkat vår empiri. Inledningsvis kommer en presentation av den krisgrupp som finns på den utvalda skolan. Efter det följer ett avsnitt som berättar om rektorn och pedagogernas roll. Sedan kommer en stor del av vårt resultat. Det är den krislåda som har visat sig vara så betydelsefull. Pedagogerna verkar känna en stor trygghet i den och använder sig av den vid både större och mindre sammanhang. Innehållet i den säger mycket om hur pedagoger tänker kring krishantering och erbjuder även konkret material. I resultat delen diskuterar vi huruvida ålder och kön spelar någon roll för agerandet vid en kris. Den sista delen handlar om vad som kan betraktas som kris och vad menar man egentligen när man använder sig av ordet kris? Vi diskuterar även vad som kan utlösa en kris.

5.1 Krisgruppen

På den undersökta skolan finns en krisgrupp som består av rektor, skolsköterska och andra pedagoger. Utöver dessa medlemmar så finns det en grupp stödpersoner som står för informationstekniken, kost och administration som kan behövas vid olika tillfälle. Maten glöms gärna bort när man befinner sig i en krissituation, menar rektor, därför används kostpersonalen och skolassistenten för att de ska kunna serva med praktiska saker som mat och filter. Krisgruppen är de som sköter det första och mest akuta när en krissituation uppstår. Det är de som ska ta reda på vad som har hänt, vem som är drabbad och på vilket sätt. Det är även de som informerar övrig personal om vad som har hänt. Krisgruppen har en handlingsplan att utgå ifrån (se bilaga 2-5). I denna står det uppskrivet vem som ska göra vad.

Det framgick under våra intervjuer att personalen känner en stor trygghet i krisgruppen. De menar att det är skönt att ha dem att vända sig till och tvekar heller inte att göra detta om det skulle behövas. Man kan säga att det är krisgruppen som håller i alla trådarna i det första skeendet men sedan är det upp till pedagogerna i klassrummet att söka information och exempelvis ta hjälp av den krislåda som finns på skolan.

Det behövs inte någon särskild utbildning för att vara med i krisgruppen men det finns utbildningar att gå om man vill. Föreläsningar och hela studiedagar får man gå på regelbundet. Personerna som ingår i krisgruppen på denna skola är desamma som Skolverket (2000) har som förslag på personer som bör ingå i en krisgrupp. Rektorn berättar att krisgruppsmedlemmarna byts endast ut om de slutar sin tjänst på skolan eller är graviditetslediga eller om man själv väljer att avsluta sitt uppdrag. Det är viktigt att det ska finnas en kontinuitet och trygghet i krisgruppen. Byts medlemmarna ut för ofta försvinner tryggheten från gruppen. Krisgruppen träffas ett par gånger per termin och det är inga långvariga möten. Medlemmarna träffas och pratar så att man vet vem som ingår i krisgruppen. Det är viktigt att gruppmedlemmarna känner varandra väl så när det väl händer något behöver man inte sitta i en besvärlig situation bara för att man inte känner varandra. Då och då informerar krisgruppen den andra personalen på skolan om krisplanen och talar om vad som gäller och framförallt presenterar sig så att den övriga personalen vet vem som ingår i krisgruppen. Krisgruppen är först och främst till för eleverna och personalen. Även om det bara är en person som blir drabbad så kan man ta hjälp av krisgruppen.

Vi undrade varför det ska finnas en krisgrupp på skolan och då berättar rektorn att enligt alla styrdokument och i kommunens riktlinjer ska det finnas en krisgrupp på varje skola och de som är intresserade ska anmäla sitt intresse. Rektor berättar vidare att det är självklart att det ska finnas en krisgrupp och menar att den kommunala krisgruppen inte räcker om man vill ha en riktig bild av det som har hänt. Krisgruppen ska jobba förebyggande på det sätt att det ska finnas en beredskap och kunskap om beredskap i hela enheten. Man ska veta vad man har att tillgå och man ska veta vad man kan göra utan att någon ska behöva säga någonting. Rektor berättar vidare om hur krisgruppen tränar på olika situationer och på det sättet förbereder sig så gott de kan. De som är medlemmar i krisgruppen får fortbildning. Exempelvis har de pedagoger som var med om branden i Göteborg berättat om hur de agerade vid en krissituation. På detta viset lär man sig mer om krishantering på denna skola.

Skolverket (2000) menar att det är viktigt att, vid en krissituation, skapa ordning snabbt. En krisplan hjälper till att göra det men också en krisgrupp. Krisgruppens uppgift är att organisera arbetet. Det är upp till krisgruppen att avgöra om skolan kan hantera krisen på egen hand eller om man behöver ta hjälp utifrån. Denna hjälp kan t.ex. vara socialsekreterare, präster eller experter på krishantering.

Flera olika händelser har säkert bidragit till hur krishantering i skola ser ut idag. Vi undrade om de visste om det var någon särskild händelse som gjorde att krisgruppen tillsattes. Sonja var osäker men svarade:

Det som gjorde att folk fick upp ögonen för krisgrupper var bussolyckan i Norge där svenska ungdomar var med och branden i Göteborg där 63 ungdomar förlorade sina liv. Bettinamordet i Lomma gjorde att det kom så nära inpå en. Jag kan tänka mig att så stora händelser gjorde att krisgrupper kom till.

5.2 Rektors ansvar

När vår utrikesminister Anna Lindh blev mördad 2003 berättar rektor att hon satt i ett möte då hon fick information om vad som hade hänt, hon skulle i sin tur informera lärarna som sedan skulle informera eleverna. De använde sig av uppehållsrummet till att låta personalen sitta där och svara på frågor. Rektorn berättar om en annan stor händelse då hon var tvungen att agera. Det var när tsunamikatastrofen inträffade: *”Det stora problemet var att vi inte visste om det fanns någon där just då”*. Rektorn fick åka till skolan och titta i pärmen med ledighetsansökningar och se om det var några som var i Thailand. Hon försökte få tag i dem som befann sig där och fick tag i en familj som befann sig i Khao Lak och som hade evakuerats. Rektorn försökte få en bild efter deras beskrivningar eftersom hon visste att hon skulle få samtal från släktingar, kommunen och pressen. Rektorn säger att ledighetsblanketterna har ifrågasatts av vissa föräldrar, och detta var ett ypperligt tillfälle att visa varför det är så viktigt med dessa blanketter.

Karin påpekar en annan sak som man kan göra för att förenkla för skolor. Det är att man idag vid sjukt barn gör en anmälan om detta till klassläraren eller skolan vilket fungerar bra.

Problemet är att föräldrar inte friskanmäter barnet när han eller hon kommer tillbaka till skolan. Detta hade underlättat för personalen och krisgruppen om olyckan skulle vara framme.

Det är rektorn som har huvudansvaret om det inträffar en större kris. Det är hon som ska ha en helhetssyn och kunna föra arbete framåt (Skolverket 2000). Dyregrov (2002) anser att det är väldigt betydande att ha ett välfungerande och starkt ledarskap efter en krissituation. Han menar att skolans ledare fungerar som en förebild för eleverna. Rektor bör bidra till att skapa ett klimat där eleverna känner sig hjälpta och stöttade. Det är även upp till rektorn att se till att det sker en uppföljning av elever och personal.

5.3 Pedagogernas roll

Karin berättar att när barnen kommer med sina frågor så har hon förberett sig genom att samla ihop material så att hon kan berätta och förklara för barnen t.ex. hur en allvarlig sjukdom fungerar. Eva säger att kan man inte svara på barnens frågor, så får man ta reda på svaren. Sonja menar att alla de konkreta detaljerna kan vara viktiga att ta reda på. Det gjorde hon när Estoniaolyckan inträffade. Då tog de reda på hur lång båten var, hur fungerar flytvästar och hur länge en människa kan klara sig i kallt vatten. Alla de tekniska detaljerna. Hon menar att det är ett sätt för eleverna att bearbeta en allvarlig händelse.

Eftersom Tsunamikatastrofen är en av de största händelserna i svensk historia så är det oundvikligt att inte komma in på ämnet. Det verkar vara lättare att komma ihåg de större, nationella händelserna och som även Sonja nämner att det ska vara ganska så stora massmediala händelser för att krisgruppen ska gå ut och informera såvida inte barnen själv tar upp det.

Tsunamin var en stor händelse men de drabbades inte på denna skola. Det var många som var bortresta då men antingen hade de hunnit hem eller så befann de sig inte just där. Eva och Karin visste inte vad en tsunami var för något, de läste i tidningar, följde nyheterna och fick adresser på Internet där de kunde gå in och söka information. Båda tycker att de fick bra

information och bra handledning genom krisgruppen. På denna skola var det väldigt uttalat att det fanns en krisgrupp och en handlingsplan. Det första som görs är att kontakta krisgruppen därefter tar de över ansvaret och efter det så handleder de alla lärare. Karin säger:

Om vi inte skulle räcka till, eller inte skulle kunna svara på barnens frågor, så känner jag det att det inte är omöjligt att krisgruppen skulle kunna komma och hjälpa till. Man känner stor trygghet av att vi har en krisgrupp på skolan. På grund av att man inte vet vad det kommer för sorts kris så går det inte att förbereda sig. Det var ju ingen som visste vad en tsunami var för något innan det hände i Asien och helt plötsligt så visste hela världen det.

När det uppstår en kris får man inte förstora upp det för mycket, man måste vara noga med fakta och visa för barnen att här kan det rent geologiskt inte hända. Karin: ”*Man kan inte sitta en hel dag och bara prata om olyckan det blir för stort för barnen*”. Kommer barnen och undrar någonting så svarar vi naturligtvis på detta så gott vi kan, berättar Karin. Eva fortsätter att som tur var hade de precis jobbat med jordens utveckling så barnen hade ganska bra förståelse om vad en jordbävning var och hur vulkaner blir till. Både Hardardóttir och Ekvik menar att det är viktigt att förmedla en känsla av hopp och visa att ”livet går vidare”. Genom att inte förstora upp situationen och hålla sig till fakta anser vi att pedagogerna agerar på ett bra sätt. Vi tror att de förmedlar en trygghet genom att inte älta det som har hänt utan försöker återgå till de normala rutinerna.

5.4 Den viktiga krislådan

Syftet med detta arbete var att undersöka hur man arbetar med krishantering i skolan och vilka förutsättningar det finns att få för pedagogerna och elever, vi ville få svar på hur man kan hjälpa barn igenom en kris eller en sorglig händelse. De frågor vi ville ha besvarade var bl.a. hur krisarbetet kan fungera på en skola, hur krisgruppen kan vara organiserad och vilken dess funktion är samt vilka metoder som används i samband med krishantering för barn. Vi fick många insikter genom att titta i krislådan. I denna lilla silverfärgade plåtburken rymmer det som pedagogerna behöver i första hand, när en kris eller olycka inträffat. Burken kallas för krislåda och har en storlek som en skokartong. Lådan finns i personalrummet uppe på en hylla, väl synlig. Vi förmodar att valet av färg och plats är genomtänkt av de som placerat lådan. Den silvriga färgen gör att lådan är lätt att urskilja från övriga föremål och placeringen

högt upp gör att barnen inte kan nå den. Vi har fått reda på att på den undersökta skolan ska det finnas krislådor och de ska vara uppdaterade och det ska finnas material som ska vara lättillgängligt.

En av pedagogerna uttryckte sig i en mening som sade väldigt mycket, enligt oss: *”det är krislådan som gäller först och främst.”* Detta tolkar vi som att krislådan spelar en stor och viktig roll i pedagogernas hantering av krisarbete i skolan.

Innehållet i lådan består av en CD-skiva med andlig musik, en liten röd psalmbok, en bok av Atle Dyregrov som heter *Barn i sorg*, ett vitt stearinljus som har använts, en beige duk, en bok att skriva och rita i. I krislådan ligger även en handlingsplan för mindre och större kriser (se bilaga 6), telefonlista till medlemmarna i krisgruppen. Duken, CD-skivan och ljuset står för att skapa en stämningsfull stund och för att markera att något tragiskt har hänt. Ljuset kan man tända fram tills begravningen och sen t.ex. vid födelsedag och dödsdag. Boken av Atle Dyregrov kan användas till ytterligare information och stöd till användaren.

5.4.1 Ritualer

Ett viktigt och effektivt hjälpmedel vid krishantering är att genomföra ritualer. Flera av föremålen som vi fann i krislådan kan vara användbara vid bearbetning av kris, sorg men även vid andra händelser. Ritualer och symboler gör det möjligt för eleverna att få uttrycka känslor direkt utan att behöva använda ord. Ritualerna gör det överkliga verkligt (Hammarlund 2001). Det är vanligt att man tänder ljus i klassrummet, enligt Dyregrov (1999). Han ger förslag på att man kan göra ett minnesalbum eller göra en särskild ask som innehåller föremål som barnen förknippar med den döde. Andra exempel på ritualer kan vara att man går tillsammans till en olycksplats, att ha en minnestund, att hålla en tyst minut, flagga på halvstång. Om det är en klasskamrat som har omkommit kan man pryda bänken med en duk och ett ljus. Man kan också lägga dit teckningar och sätta dit foto på den avlidne eller andra föremål som påminner om den som är borta. Barnet får, genom ritualer, hjälp med att komma genom sorgen och ges en möjlighet att gå vidare i livet. Ritualerna hjälper barnen att bearbeta olika sidor av sorgen som är svårt att göra enbart genom samtal (Dyregrov 1994).

5.4.2 Barns behov att uttrycka sig

Vår andra stora frågeställning är vilka hjälpmedel används i samband med krishantering? Vi frågade därför om pedagogernas erfarenheter av detta. Karin säger:

Jag känner att jag har inte så mycket erfarenhet av någon lek, däremot har jag sett bilder och att de har velat rita, vi uppmuntrar gärna det. Vi uppmuntrar klart leken också, men det är inget som jag har sett så där tydligt. Det är någonting vi kan tänka på, lekens betydelse.

”Jag har inte använt mig särskilt mycket av leken som bearbetningsform men däremot har eleverna fått skriva en hel del”, säger Sonja. Den skolan vi besökte där verkar inte leken vara det väsentliga när det gäller bearbetning av sorg, däremot har barnen ritat och målat väldigt mycket och bland de lite äldre barnen har skrivandet varit i ett större fokus. Barn tar ofta hjälp av andra uttrycksformer när det gäller att bearbeta stora och svåra saker, de har inte lika lätt som oss vuxna att prata om det. De tar till exempel hjälp av leken för att få fram sin tankar och känslor. Enligt Dyregrov (1995) är lek och skapande aktiviteter barns naturliga sätt att bearbeta erfarenheter och upplevelser och de har även stor betydelse för deras lärande. Förutom deras spontana sjukhus-, olycks- och begravningslekar som är vanligt förekommande, kan också planerade rollekar genomföras. Lek och skapande är barnens naturliga sätt att uttrycka sig på. När något har inträffat så hjälper leken dem att få grepp om vad som har hänt. En del barn ritar också teckningar med kors eller andra saker som har med död att göra. Det är viktigt att inte sätta stopp för denna typ av lekar. Istället bör man uppmuntra barn att rita och måla bilder av händelsen, tankar och fantasier kring det inträffade, och ge dem tillgång till pennor och kriter (Dyregrov 1999).

I krislådan finns det en skrivbok att rita och skriva i detta tyder på att de som har satt ihop lådan även är medvetna om att barn behöver olika uttrycksformer när de ska bearbeta en kris. Barnen kan också enskilt eller tillsammans skriva dikter eller berättelser om saknad, vilka sedan sammansätts till en gemensam bok. Det fanns en cd-skiva i lådan som kan ge inspiration till skrivandet. Musik kan vara ett värdefullt hjälpmedel för barnet när det kommer till att uttrycka känslor och tankar. Genom att spela musik eller sjunga sånger som förknippas med den saknade kan tårar och saknad släppas fram. Man kan även ha musik i bakgrunden när man talar om det som har hänt, det kan ibland hjälpa till att lösa upp den klump som barnet kan bära inom sig, enligt Dyregrov (1999). Wiklund (2001) menar att musiken erbjuder oss en

direkt väg till känslorna och närheten till oss själva. Författaren beskriver hur en klass som förlorat sin kamrat använde sig av sången som en form av bearbetning. De sjöng och pratade och sjöng igen. De tonsatte en dikt som den omkomne skrivit. Denna sång spelade de instrument till och spelade in den på band. Klassen kom varandra väldigt nära och som ovanstående författare uttrycker det ” *vi sörjde tillsammans och sökte gemensamt efter det vi behövde. Vi använde varandra och musiken*” (s.54).

Hur ett barn reagerar vid en kris kan vara beroende på barnets tidigare erfarenheter, enligt Birkehorn (1998). En av pedagogerna berättade att hon hade en elev vars mamma dog under sommarlovet. Eleven visste precis hur han ville ha det när han kom till skolan. Han ville att läraren skulle berätta att hans mamma hade dött och hur hans mamma hade dött. Efter detta ville han inte att de skulle prata om det mer utan att skolan skulle vara en fredad zon. Han ville absolut inte att de skulle göra någonting såsom att tända ljus eller något liknande. Dyregrov (1994) menar att barn sätt att reagera vid en krissituation kan vara väldigt olika. Just denna pojks reaktion var att han ville vara var ifred i skolan.

5.5 Ålder och kön

Lådan kan anpassas efter ålder och kön. Pedagogerna berättade för oss att de mindre barnen (6-9 år) behöver få uttrycka sig genom bild, drama och lek medan de äldre barnen (10-13 år) kan uttrycka sig lättare genom det skriftliga och verbala språket. I krislådan finns inget som är särskilt anpassat för pojkar eller flickor, anser vi. Enligt Dyregrov (1994) är de rituella markeringarna av stor betydelse, särskilt för pojkar då dessa ofta har svårare att sätta ord på sina känslor och tankar. Ritualer kräver inga eller väldigt få ord och de ger en möjlighet att direkt få uttryck för känslor man annars kan ha svårt att få utlopp för. Vi anser att man inte kan kategorisera pojkar och flickor utan man som pedagog måste utgå från individen och inte könet vid bemötandet av elever. Sonja berättar att beroende på barnets ålder har det olika frågor och uppfattningar om det som har inträffat exempelvis mordet på Sveriges utrikesminister 2003, där barnen från lågstadiet inte visste vem hon var, medan barnen från mellanstadiet visste vem hon var och ställde konkreta frågor så som vad har hänt? Var hände det någonstans? Hur gick det till? En del av de äldre barnen följer nyheterna mer i media och har därmed andra funderingar och en annan förkunskap än de yngre barnen. Sonja säger att den 11 september var en stor händelse, men hon känner att det var så långt borta och stort för

barnen att greppa. Både på lågstadiet och mellanstadiet anser pedagogerna att det är viktigt att prata med barnen och förklara för dem vad som har hänt.

5.6 Kriskunskap

Ordet "kris" kan användas i många olika sammanhang. Vi uppfattar det som att ordet används från stora nationella händelser till det mer vardagliga. I båda sammanhangen är krislådan central, enligt pedagogerna. Krislådan kan användas i många olika sammanhang men i olika stor utsträckning. Vid en mindre händelse kanske endast ett ljus och cd-skivan används, medan vid större kriser tas handlingsplanen, telefonlista och samtliga föremål upp ur krislådan. Sonja säger:

En kris kan vara så mycket, att ens mor- och farföräldrar dör, att något syskon eller ens föräldrar dör en kamrat, pojk- eller flickvän dör. Idag händer det kriser hela tiden, att djur dör är en kris för ett barn. Det kan också vara att ett barns föräldrar skiljer sig.

Hon berättar vidare att en kris kan vara som när de jobbade med förintelsen, barnen blev så betagna och engagerade i detta ämne. Detta var ingen direkt kris för barnen, men det berörde dem djupt, avslutar Sonja.

I Evas klass har en pojkes husdjur precis dött och detta var en kris för honom. Då tändes det ett ljus för husdjuret och detta uppskattade pojken verkligen berättade pojkens ena förälder på ett föräldramöte. Enligt Birkehorn (1998) behöver inte en kris innebära att någon har dött utan alla oförutsedda händelser som berör människor på ett djupare sätt leder till en kris. Samtidigt som ett dödsfall hände dog en elevs hund och detta var en kris för denne. "*Kanske gjorde dessa både dödsfallen att sorgen blev större?*", säger Karin

En kris i skolan behöver inte endast vara när ett barn blir drabbat utan det kan även vara om en kollega blir sjuk. Under vår intervju framgick det att arbetslaget genomgår en slags kris då en av pedagogerna har drabbats av en allvarlig sjukdom. Vi menar att det inte alltid endast är barnen utan det kan även vara pedagoger själva som är drabbad av en kris.

6. Sammanfattning och slutdiskussion

Vi har använt oss av kvalitativ metod när vi utfört vår undersökning. Vi anser dock att vi kunde ha använt oss av enkäter med för att få ett bredare underlag. Vi hade också kunnat intervjua fler pedagoger både på den utvalda skolan eller på en annan skola och jämfört dessa två. Vi tycker att krisgruppsarbetet fungerar bra på denna skola och det vore spännande att se om det fungerar lika väl på andra skolor eller om krishanteringsarbetet skiljer sig åt och isåfall på viktigt sätt. Av denna anledning vore det intressant att intervjua fler pedagoger och krisgruppsmedlemmar. Vi anser även att det vore intressant att få barnens perspektiv av sorgarbete. Vi valde bort barnintervjuer eftersom vårt syfte med arbetet från början var inriktat på tsunamikatastrofen och vi tror att det hade varit för komplicerat för barnen att svara på eftersom det har gått för lång tid för att barnen ska kunna komma ihåg detaljer kring detta. Efterhand har vårt arbete ändrat riktning till ett vardagsperspektiv där vi tror att barn hade kunnat svara lättare på frågor som ligger närmare deras vardag.

Under arbetets gång har det blivit uppenbart för oss att ordet kris används i många olika sammanhang. Det har kommit fram att de mer vardagliga kriserna kan beröra barnen lika mycket, om inte mer än de stora händelserna. Från det att ett barns undulat dör till en stor händelse där flera tusentals omkommit. Vi uppfattar det som att vid de vardagliga händelserna finns ingen handlingsplan och det är ofta den enskilda pedagogen som får bemöta barnet. Då är det krislådan och sunt förnuft som gäller. I denna låda finns hjälpmedel att ta till när det gäller bearbetning, riter och där finns en bok som handlar om barn i sorg om man vill veta mer.

Ett mönster vi kunde se var att krislådan togs upp som ett exempel på hjälpmedel vid ett flertal tillfälle när det kommer till bearbetning av en kris. Vi insåg att krislådan är ett viktigt hjälpmedel och att den innehåller många bra och genomtänkta föremål som är lika användbara vid små som vid stora händelser. Vi upplever att möjligheterna finns för pedagogerna att använda sig av språkets olika uttrycksformer men att pedagogerna inte utnyttjar detta fullt ut. Ingen hade medvetet föreslagit lek till barnen även om pedagogerna har kunskap om att barns naturliga uttryckssätt är via leken. Ingen hade heller låtit barnen skriva dikter, använt sig av musik eller drama. Man kan fundera på varför det är så? Barn har ett stort behov att få uttrycka sig på olika sätt när de drabbas av en kris menar både Dyregrov (2006) och

Hammarlund (2001). När det gäller att använda det verbala språket dvs. att samtala och att svara på barnens frågor anser vi att pedagogerna verkar vara väldigt duktiga. Pedagogerna ser också till att läsa på och förbereda sig när de förväntar sig att barnen ska komma med sina frågor. De verkar inte på något sätt stå handfallna om en krissituation skulle uppstå.

En annan insikt vi också fått är att fråga de inblandade om de har något särskilt önskemål och hur de vill att pedagogerna på skola ska agera. Att fråga de berörda vad de vill och respektera deras önskan är en bra utgångspunkt, tycker vi.

När det gäller olika riter var pedagogernas val flera gånger att tända ljus. En av pedagogerna tryckte väldigt hårt på att när man tänder ett ljus så ska man göra det för alla som har gått bort, detta är ett bra sätt att se till att ingen blir bortglömd. Vi anser att det finns många bra hjälpmedel i krislådan, men den saknar helt böcker eller sånger som är anpassade för barn med en annan kulturell bakgrund. Vi saknar också tips på lämpliga lekar och dramaövningar. Vi menar att detta inte vore omöjligt att lägga dit.

Utifrån de intervjuer som vi har genomfört anser vi att pedagogerna verkar vara mycket positivt inställda till krisgruppen och krishanteringens överhuvudtaget. Pedagogernas är trygga i krisgruppens kompetens. Medlemmarna i krisgruppen brinner för detta ämne och anser att det är ett viktigt arbete som måste pågå på alla skolor. Det stöd som pedagogerna behöver vid en krissituation får de från krisgruppen och krislådan. Krisgruppsmedlemmarna vet sin roll och är tydliga med att informera övrig personal om sitt uppdrag. Rektorn verkar vara klar över sin roll och sitt ansvar vid krissituationer. Vi upplever det som att rektorn anser att krishantering är ett viktigt område. Detta visar hon bl.a. genom att erbjuda krisgruppsmedlemmarna fortbildning. Vi anser dock att all övrig personal bör erbjudas fortbildning.

Vi tolkar det som att på denna skola finns det en medvetenhet kring krishantering. Eftersom barn är olika och reagerar olika vid kriser så anser vi att det är logiskt att erbjuda många olika uttryckssätt till barnen samtidigt så säger innehållet i krislådan och användningen av den oss något om pedagogernas syn på barn, nämligen att barn är individer och har olika sätt att uttrycka sig på. Genom att erbjuda variation försöker man tillgodose varje barns behov. En del barn vill inte prata om krisen och då får man som pedagog respektera det. Andra barn vill prata och då får man som pedagog avsätta tid till det. Det finns de barn som vill rita, skriva

dikter eller brev, spela musik eller dramatisera när de kommer till att bearbeta sorg. Då krislådan speglar pedagogernas och skolans syn på barn, deras behov och rätt att uttrycka sig kan man undra om förekomsten av krislåda och hur innehållet i den i så fall ser ut i andra delar av världen?

När vi började detta arbete visste vi inte så mycket om krishantering i skola, det är en bit som vi saknar i vår lärarutbildning på Malmö högskola. Kanske borde detta bli obligatoriskt att ha med i en lärarutbildning, då det är troligt att alla som arbetar med barn kommer att möta barn som befinner sig i kris, någon gång under sin yrkeskarriär och det därmed är en viktig kunskap att ha.

Vi har lärt oss genom arbetets gång att det som verkar vara en mindre vardaglig händelse kan riva upp sår hos barnen. Vi har fått upp ögonen för hur det vardagliga, som kan verka oväsentligt, betyder så mycket för barnen. Exemplet som vi fick att när man tänder ett ljus, så gör man det för *alla* som har gått bort vare sig det är ett djur, morförälder eller en klasskamrat, tycker vi är en bra tanke.

Det är viktigt att alla rutiner fungerar vid krissituationer. När en större kris inträffar så ser vi hur viktigt det är att blanketterna finns och är ifyllda likaså att telefonlistor hålls uppdaterade. Det underlättar krisgruppens arbete väsentligt. Pedagogerna påpekar att en förbättring vore om föräldrarna ringer och friskanmäler sitt barn. Detta ser vi också som en enkel men bra rutin.

Efter detta arbete anser vi att vår kunskap kring krishantering i skolan, har ökat, vi har nått vårt syfte med detta arbete samt fått svar på våra frågeställningar men även nya funderingar har väckts kring detta angelägna ämne.

7. Referenslista

Andersson, Mariann & Ingemarsson, Kristina (1994). *Kris och katastrof – en handbok för skolan*. Arlöv: Berlings.

Asmervik, Sverre / Ogden, Terje / Rygvold, Anne-Lise (1993). *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur.

Bell, Judith (1993) *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Birkehorn, Regina (1998) *Krishantering i praktiken*. Gävle: Meyer Information och Förlag AB.

Böge, Per & Dige, Jens (2006) *Möta barn i sorg Handlingsplan för skola och förskola*. Kristianstad: Kristianstad Boktryckeri AB.

Dyregrov, Atle (2002). *Katastrofpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Dyregrov, Atle (1989). *Barn i sorg*. Lund: Studentlitteratur.

Dyregrov, Atle / Raundalen, Magne (1995). *Sorg och omsorg*. Lund: Studentlitteratur.

Dyregrov, Atle och Rädda Barnen (1994) *Att ta avsked – ritualer som hjälper barnet genom sorgen*. Växjö: Grafiska punkten

Dyregrov, Atle (2006) Myndigheten för skolutveckling *När det värsta händer - om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: 08 Tryck.

Ekvik, Steinar (1993) *Skolan och elever i sorg*. Lund: Studentlitteratur.

Enochsson, Pia och Wester, Kristina (2006) Myndigheten för skolutveckling *När det värsta händer - om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: 08 Tryck.

Försvarsdepartementet (2006). *Krisberedskap*. Stockholm: Regeringskansliet.

Ginsburg, Bengt-Erik och Nilsson Agneta (2006). Myndigheten för skolutveckling *När det värsta händer - om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: 08 Tryck.

Gustavsson, H Lars (2006). Myndigheten för skolutveckling *När det värsta händer - om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: 08 Tryck.

Hammarlund, Claes-Otto (2001). *Bearbetande samtal Krisstöd, Debriefing, Stress- och konflikthantering*. Borås: Centraltryckeriet.

Jerlang, Espen (2003). *Utvecklings psykologiska teorier*. Stockholm: Liber.

Johansson, Bo & Svedner, Per-Olov (2001) *Examensarbetet i lärarutbildningen Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsförlaget i Uppsala AB.

Lindberg, Laila (2006). Myndigheten för skolutveckling *När det värsta händer - om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: 08 Tryck.

Läraryrket (2002). *Lärarens handbok*: Solna: Läraryrket.

Mathiasson, Leif (2006) Myndigheten för skolutveckling *När det värsta händer - om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: 08 Tryck.

Repstad, Pål (1993) *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket (2000) *Beredd på det ofattbara*. Stockholm: db Grafiska.

Trost, Jan (2001) *Enkätboken*: Lund: Studentlitteratur.

Wiklund, Ulla (2001) *Den lydiga kreativiteten - om barn, estetik och lärande*. Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB.

Internetreferenser:

Pedagogiska magasinet nätupplaga (9/1-07)

www.pedagogiskamagasinet.se 10.22 (Hardardóttir, Gudrun Alda, artikel ” Att skapa hopp utan att förringa smärtan 17/2-2005)

Skolverket 31/10-06

<http://www.skolverket.se/content/1/c4/53/88/060112Tsunamirapport.pdf> 11.36(Lindmark, Ulrika, Avdelningen för utbildningsinspektionen)

<http://www.skolverket.se/sb/d/204/a/5388;jsessionid=AA5A5F69D769D734E9E77A5D51E8FA85> 12.51

Föreläsningar:

Ljungberg, Caroline & Wollinger, Susanne (2006-11-27) *Föreläsning: Analys*. Malmö Högskola

Lutz, Kristian (20/10-06) *Intervju*. Föreläsning; Malmö Högskola.

8. Bilagor

Bilaga 1	Intervju frågor	(word)
Bilaga 2	Handlingsplan Krishantering	(skannat)
Bilaga 3	Handlingsplan Rektorns ansvar	(skannat)
Bilaga 4	Enhet Bjärehov, större olycka	(skannat)
Bilaga 5	Enhet Bjärehov, personal/elev sjukdom eller dödsfall	(skannat)
Bilaga 6	Informations brev till enhet Bjärehov	(word)

Bilaga 1 Frågor

1. Vad tycker ni kan vara en kris? Erfarenhet av en?
2. Varför är det så viktigt att vara väl förberedd vid en krissituation?
3. Ska det finnas en krisgrupp på varje skola? Varför?
4. Hur skall en krisgrupp fungera för att det ska uppfattas som bra?
5. Byts medlemmarna ut?
6. Hur följer man upp de olika situationerna nu och halvt år senare?
7. Hur ser handlingsplanerna ut vid krissituationer på denna skola?
8. Hur agerade pedagogerna på denna skola vid tsunamin?
9. Hur bemötte man barnen?
10. Vilka möjligheter finns det till fortbildning inom krishantering?
11. Vem finns krisgrupperna till för?
12. Vem väljer krisgrupp? Och hur?
13. Var finns handlingsplanen?
14. Hur kan man använda språkets olika uttrycksformer när det gäller att bearbeta händelser?
15. Om det hade varit någon försvunnen vad hade ni gjort? Vem hade berättat för klassen?
16. Finns det någon resursperson att få vid sådana tillfällen? Hur är de anställda?

Krishantering

Personals död eller sjukdom

1. Rektor informerar all vuxenpersonal samtidigt så snabbt som möjligt
2. Första lektionen får eleverna information av den personal som har klassen/gruppen
3. Vid behov ställs efterföljande lektioner in till förmån för samtal, där kurator och skolsköterska kan medverka. Ljus kan tändas och eleverna kan även få skriva av sig eller uttrycka sig i bild och form.

Elevs död eller sjukdom

1. All vuxenpersonal måste informeras först. Telefonkedja upprättas för att sammankalla alla
2. Därefter samma punkt som 2 och 3 ovan.
3. Vid långvarig sjukdom kan personal från den avdelning där eleven vårdas utnyttjas för information både till personal och elever i klassen och vid behov även till andra klasser.
4. Vid dödsfall är det viktigt att eleven, t ex genom foto, synliggörs i klassrummet

Hastig död - olyckshändelse

1. Gemensam samling för alla vuxna och barn för information även om informationen är knapphändig
2. Samtal i klass och/eller i grupp under medverkan av kurator och skolsköterska. Man kan tända ljus och eleverna kan få skriva av sig eller uttrycka sig i bild och form. (använd gärna krislådan)
3. Som avslutning gemensam samling med minnesstund under medverkan av präst.

REKTOR ANSVARAR FÖR ATT INFORMATION OCH SAMLINGAR KOMMER TILL STÅND. REKTOR SKÖTER ALL KONTAKT MED MASSMEDIA

Olycka på skolan - enskild person

1. Vid akut insjuknande och olycksfall: Se åtgärder som finns uppsatt i varje klassrum
2. Klassföreståndare eller någon för elev bekant person tar med bistånd av t ex kurator eller skolsköterska ansvar för att informera klassen, meddela skolledning och övrig berörd personal och elever samt följa upp kontakterna med familjen.
3. Den lärare som har första lektionen ger möjlighet till samtal i klassen kring händelsen. Skolsköterska eller kurator kan närvara
4. Vid olycka som drabbar personal skall skolledningen ta ansvar för första kontakten med anhöriga och information till kolleger

Olycka utanför skolan - enskild person

1. Se punkt 2 ovan
2. Se punkt 3 ovan

Olycka som drabbar många med anknytning till skolan

1. Telefonkedja upprättas för att samla all personal direkt på morgonen, för information om vad som hänt
 2. Eleverna informeras på förstalektionen i sina klasser/grupper, gärna av mer än en vuxen
 3. Eleverna ges möjlighet att samtala kring händelsen. Skolsköterska och kurator kan närvara
 4. Om någon förolyckas i samband med olyckan, se under handlingsplan för hastig död - olyckshändelse
 5. Telefon till skolans expedition hålls öppen för information till övriga föräldrar, eventuellt ordnas ett informationsmöte
-

Bilaga 3

REKTOR ANSVARAR FÖR ATT INFORMATION OCH SAMLINGAR KOMMER TILL STÅND. REKTOR SKÖTER ALL KONTAKT MED MASSMEDIA

Våld/hot mellan elever

1. Hämta så många vuxna som möjligt. Knivar eller andra vapen kan förekomma.
2. Informera skolledningen omgående
3. Kontakta föräldrar som vid behov får komma och hämta sina barn. Eventuellt kontakta även polis
4. Samtal med eleverna en och en direkt efteråt. Samtalen hålls av någon som eleverna känner. Viktigt att vara hos dem även om samtal är omöjligt
5. Samtal med alla elever som varit inblandade i slagsmålet, tillsammans med vuxna som bevittnat händelsen
6. Är föräldrarna inte tidigare kontaktade, informeras de av någon vuxen som bevittnat händelsen för att undvika missförstånd om föräldrarna bara blir informerade av sitt eget barn.
7. Bestämna vem som håller i uppföljningen och ett nytt samtal med de inblandade

Våld/hot mellan lärare och elev

1. Informera skolledningen
2. a) Försök lugna ner eleven och skicka efter hjälp
b) Eller lämna platsen och sök hjälp
3. Uppföljning samma dag
 - a) Sammanför parterna när de lugnat ner sig. Låt dem beskriva situationen ur sitt perspektiv. Försök jämk ihop synen på händelsen
 - b) Om det visar sig att läraren överilat sig kallas snarast till samtal, förälder, elev, berörd lärare, klassföreståndare, skolledning och eventuellt skolombud.
 - c) Därefter, vid grövre incidenter, kallas föräldrar till samtal med berörda och skolledning och eventuella klassföreståndare.
 - d) Allvarligt våld polisanmäls av skolledning för utredning

Våld från utifrån kommande elever

1. Ring polis
 2. Många vuxna markerar genom att närvara
-

3

ENHET BJÄREHOV Upprättad 1999

Reviderad: _____ Sign: _____

STÖRRE OLYCKA MED ETT ANTAL SKADADE

1. Krisgruppen sammankallas.
2. Telefonkedja upprättas för att samla all personal direkt på morgonen, för information om vad som hänt.
3. Eleverna informeras på första lektionen i sina klasser/grupper gärna av mer än envuxen. Eleverna ges möjlighet att samtala kring händelsen. Skolsköterska och kurator kan närvara.
4. Om någon förolyckas i samband med olyckan, se under handlingsplan för hastig död-olyckshändelse, flik 4.
5. Telefon till skolans expedition hålls öppen för information till övriga föräldrar, eventuellt ordnas ett informationsmöte.

REKTOR HAR ANSVAR FÖR ATT INFORMATION OCH SAMLINGAR KOMMER TILL STÅND.

REKTOR SKÖTER ALL KONTAKT MED MASSMEDIA.

ENHET BJÄREHOV Upprättad 1999

Reviderad: _____ Sign: _____

Personals död, sjukdom eller svår skada

1. Rektor informerar all vuxenpersonal samtidigt så snabbt som möjligt och sammankallar krisgruppen.
2. Första lektionen/samlingen får eleverna/barnen information av den personal som har klassen/gruppen.
3. Vid behov ställs efterföljande lektioner in till förmån för samtal, där kurator och skolsköterska kan medverka. Ljus kan tändas och eleverna kan även få skriva av sig eller uttrycka sig i bild och form.

Elevs död, sjukdom eller svår skada

1. All vuxenpersonal måste informeras först. Telefonkedja upprättas för att sammankalla alla. Krisgruppen sammankallas.
2. Därefter samma punkt som 2 och 3 ovan.
3. Vid långvarig sjukdom kan personal från den avdelning där eleven vårdas utnyttjas för information både till personal och elever i klassen och vid behov även till andra klasser.
4. Vid dödsfall är det viktigt att eleven synliggörs i klassrummet.

Hastig död - olyckshändelse

1. Gemensam samling för alla vuxna och barn för information även om informationen är knapphändig. Krisgruppen sammankallas.
2. Samtal i klass och/eller i grupp under medverkan av kurator och skolsköterska. Man kan tända ljus och eleverna kan få skriva av sig eller uttrycka sig i bild och form.
3. Som avslutning gemensam samling med minnesstund, under medverkan av präst.

REKTOR HAR ANSVAR FÖR ATT INFORMATION OCH SAMLINGAR KOMMER TILL STÅND.

REKTOR SKÖTER ALL KONTAKT MED MASSMEDIA.

Bilaga 6

Hej

Vi är två lärarstudenter som är inne på vår 7: e termin och vi är mitt uppe i vårt examensarbete, vi har valt att skriva om krishantering i skolor. För att smalna av arbetet har vi valt att koncentrera oss på när tsunami-katastrofen blev ett känt begrepp för oss alla.

Vi skulle gärna vilja komma och intervjua Er och få lov att ta del av era handlingsplaner.

Detta hade varit väldigt värdefullt för oss.

Vi har planerat att spela in själva intervjun och vi beräknar att det kommer att ta ca 1 timme.

Ert namn, ort och skola kommer att vara fingerat och materialet kommer att hanteras varsamt.

Vi garanterar Er anonymitet.

Ni har rätt att avbryta intervjun när som helst. Om ni tycker att det känns jobbigt att svara på någon fråga så bryt.

Ni har även rätt att ta del av slutresultatet.

Tack på förhand

Mvh Anna och Kattis

